

УДК 94(8:6)«1970/1980»+327(729:6)«1970/1980»+355/359

DOI: 10.31651/2076-5908-2025-3-150-157

Тетяна ТЕРЕЩЕНКО

*кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри
всесвітньої історії та міжнародних відносин Черкаського
національного університету ім. Б. Хмельницького, м. Черкаси, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4943-7612>
e-mail: vitkalinichenko@vu.cdu.edu.ua*

Анжела ІРЖАВСЬКА

*кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри
всесвітньої історії та міжнародних відносин Черкаського н
аціонального університету ім. Б. Хмельницького, м. Черкаси, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1505-9403>
e-mail: irzhavskaya@vu.cdu.edu.ua*

УЧАСТЬ КУБИ У ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТАХ АФРИКИ У 1970–80-х рр.: ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ВПЛИВ ФІДЕЛЯ КАСТРО

Анотація. *Метою статті є аналіз участі Куби у військових конфліктах Африки у 1970 – 1980-х рр., зокрема, оцінка масштабів військово-політичного втручання та визначення геополітичного впливу Ф. Кастро на перебіг регіональних конфліктів Африки. Досліджуються мотиви кубинської політики, взаємодія з міжнародними акторами, а також довгострокові наслідки для міжнародних відносин у період Холодної війни. Особливу увагу приділено стратегічним цілям Кастро, який прагнув не лише підтримати соціалістичні рухи, а й посилити міжнародну вагу Куби, сформувавши союз із країнами Глобального Півдня. Важливість теми визначається також її значенням для викладання навчальних дисциплін студентам спеціальностей А4.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта), В9 Історія та археологія та С3 Міжнародні відносини, оскільки вона поглиблює розуміння глобальних процесів другої половини ХХ ст. та дозволяє простежити витoki сучасних міжнародних викликів в Африці. **Наукова новизна** статті полягає у комплексному аналізі ролі Куби, зосередженому на особистому впливі Ф. Кастро та автономності його рішень щодо Африки. На відміну від традиційних досліджень, що зводили кубинське втручання лише до проявів ідеологічної боротьби, у роботі підкреслюється прагматичний вимір зовнішньої політики, а також випадки, коли позиція Гавани не збігалася з советською. Використання мемуарів, текстів виступів і промов кубинських діячів, африканських лідерів та дипломатичних документів дозволяє по-новому оцінити масштаби й наслідки інтервенції. **Висновки.** Участь Куби у військових конфліктах Африки стала важливим чинником геополітичних трансформацій. Вона сприяла процесам деколонізації та боротьбі з апартеїдом, але водночас забезпечила підтримку марксистським режимам, затягнула окремі війни та поглибила міжнародну напруженість. Куба залишила помітний слід в історії континенту та утвердилася як самостійний міжнародний актор у системі глобальної політики Холодної війни.*

Ключові слова: *Куба, Африка, новітня історія, Фідель Кастро, військові конфлікти, Холодна війна, міжнародні відносини, Рух неприєднання.*

Tetiana TERESHCHENKO

*PhD (Historical Sciences), Associate Professor, Department of
World History and International Relations, Bohdan Khmelnytsky
National University of Cherkasy, Cherkasy, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4943-7612>
e-mail: vitkalinichenko@vu.cdu.edu.ua*

Anzhela IRZHAVSKA

*PhD (Historical Sciences), Associate Professor, Department of
World History and International Relations, Bohdan Khmelnytsky
National University of Cherkasy, Cherkasy, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1505-9403>
e-mail: irzhavskaya@vu.cdu.edu.ua*

CUBA'S PARTICIPATION IN AFRICAN MILITARY CONFLICTS IN THE 1970s–1980s: THE GEOPOLITICAL IMPACT OF FIDEL CASTRO

Abstract. *The purpose of this article is to analyze Cuba's participation in African military conflicts in the 1970s–1980s, with particular focus on assessing the scope of military-political intervention and determining Fidel Castro's geopolitical influence on the course of regional conflicts. The study examines the motives of Cuban policy, interaction with international actors, as well as the long-term consequences for international relations during the Cold War. Special attention is given to Castro's strategic objectives, which aimed not only to support socialist movements but also to strengthen Cuba's international weight by forging alliances with the countries of the Global South. The importance of the topic is also determined by its relevance for teaching academic disciplines to students of the specialties A4.03 Secondary Education (History and Civic Education), B9 History and Archaeology, and C3 International Relations, as it deepens the understanding of global processes of the second half of the 20th century and allows tracing the origins of contemporary international challenges in Africa. **Scientific novelty.** The article's novelty lies in a comprehensive analysis of Cuba's role, with particular emphasis on Fidel Castro's personal influence and the autonomy of his decisions regarding Africa. Unlike traditional studies that reduced Cuban intervention solely to manifestations of ideological struggle, this work highlights the pragmatic dimension of foreign policy, as well as instances where Havana's position diverged from that of the Soviets. The use of memoirs, speeches, and statements of Cuban figures, African leaders, and diplomatic documents makes it possible to reassess the scale and consequences of the interventions. **Conclusions.** Cuba's participation in Africa's military conflicts became an important factor in geopolitical transformations. It contributed to the processes of decolonization and the struggle against apartheid, while at the same time supporting Marxist regimes, prolonging certain wars, and deepening international tensions. Cuba left a significant mark on the continent's history and established itself as an independent international actor within the global Cold War system.*

Keywords: Cuba, Africa, modern history, Fidel Castro, military conflicts, Cold War, international relations, Non-Aligned Movement.

Постановка проблеми. У 1970–80-х рр. Куба стала одним із найактивніших учасників військових конфліктів на африканському континенті. Її операції в Анголі, Ефіопії, Мозамбіку та низці інших країн суттєво вплинули як на баланс сил у регіоні, так і на перебіг Холодної війни. Куба стала показовим прикладом агентивності «малої» держави, яка здатна впливати на регіональну безпеку, виходячи за межі схеми «центр–сателіт». Ключовим чинником визначення зовнішньополітичного курсу Куби був Фідель Кастро, який надавав ідеологічне й стратегічне обґрунтування втручання на африканському континенті. Дослідження його ролі дозволяє з'ясувати, наскільки ця політика була проявом інтернаціональної солідарності, інструментом геополітичного впливу чи елементом глобального протистояння світових держав.

Проблема потребує додаткового вивчення через суперечливість оцінок, адже у кубинській, африканській, советській історіографії вона, здебільшого, подається як визвольна місія, тоді як у західних працях – як складова советської стратегії. Це зумовлює потребу у комплексному аналізі геополітичних мотивів і наслідків діяльності Куби в Африці, що виступала своєю «лабораторією» гарячих епізодів Холодної війни, де відігравала надмірно помітну роль. Без урахування цього феномену картина глобального протистояння та місця малих держав у міжнародній системі залишається неповною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження участі Куби у військових конфліктах в Африці 1970–80-х рр. і геополітичного впливу Ф. Кастро привернули увагу багатьох науковців. Серед них виділяється італійський історик, професор Школи перспективних міжнародних досліджень імені Пола Нітце при Університеті Джонса Гопкінса (Paul H. Nitze School of Advanced International Studies, Johns Hopkins University) П'єро Глейєзес (Piero Gleijeses). Він є автором фундаментальних праць, таких як «Conflicting Missions: Havana, Washington and Africa, 1959–1976» [1] та «Visions of Freedom: Havana, Washington, Pretoria, and the Struggle for Southern Africa, 1976–1991» [2]. П'єро Глейєзес отримав доступ до архівів кубинського уряду часів Ф. Кастро, що дозволило йому провести глибокий аналіз кубинської зовнішньої політики та військових інтервенцій в Африці. Низку опрацьованих документів він виклав, зокрема, на сайті Міжнародного наукового центру

імені Вудро Вільсона, або Центру Вільсона (Woodrow Wilson International Center for Scholars (WWICS) or Wilson Center) [3]. Ці документи, а також матеріали, розміщені Гаванським Університетом інформаційних наук (UCI) на веб-сайті «Фідель – солдат ідей» [4], становлять важливу джерельну базу для дослідження зовнішньої політики Куби. Вони дозволяють простежити механізми ухвалення рішень, масштаби військово-політичної присутності Гавани та її взаємини із союзниками і противниками в Африці. Для науковців та студентів-істориків і міжнародників ці документи відкривають можливості для об'єктивного аналізу геополітичного впливу Ф. Кастро, критичного зіставлення з іншими джерелами та поглибленого вивчення динаміки африканських конфліктів 1970–80-х рр.

Окрім П. Глейзеса, який є провідним дослідником участі Куби у військових конфліктах в Африці, цю тему також вивчав канадський історик Гел Клепак (Hal Klepak). У книзі «Cuba's Military 1990–2005: Revolutionary Soldiers During Counter-Revolutionary Times» [5] він аналізує еволюцію кубинської військової політики, включаючи її участь в африканських конфліктах. Американська соціологиня Сьюзен Екштайн (Susan Eckstein) у праці «Back from the Future: Cuba Under Castro» [6] розглянула зовнішню політику Куби за часів Ф. Кастро, включаючи й військові інтервенції в Африці. Співпрацю між Кубою та Анголою, а також вплив кубинської присутності на африканському континент досліджує німецька історикня, авторка книги «Cubans in Angola: South-South Cooperation and Transfer of Knowledge, 1976–1991» [7] – Крістін Хатцкі (Christine Hatzky).

Осібне місце посідає кубинська історіографія, що, попри зрозумілу суб'єктивність, становить важливе джерело для відтворення внутрішнього бачення цих подій. Показовими є праці Армандо Чоя Родрігеса (Armando Choy Rodriguez, 1934–2021) – генерала та учасника міжнародної місії в Анголі у 1981–1984 рр. У своїх студіях він поєднував аналітичний підхід із власним досвідом, що надає їм документальної цінності та водночас відображає ідеологічні рамки кубинської революційної традиції. Його книга «Our history is still being written: the story of three Chinese Cuban generals in the Cuban Revolution» [8] є прикладом такої комбінації академічного аналізу й особистого свідчення. Внесок дослідників із Африки, зокрема Камеруну, Конго, Алжиру та інших включає колективна наукова праця «Cuba and Africa, 1959–1994: Writing an Alternative Atlantic History» [8], що комплексно розглядає багатогранні аспекти кубинсько-африканської співпраці – від військових до культурних і гуманітарних. Узагальнюючих праць українських дослідників поки що немає.

Метою статті є дослідження ролі Куби у військових конфліктах Африки у 1970–80-х рр. крізь призму геополітичного впливу Ф. Кастро, а також з'ясування мотивів, характеру та наслідків цієї політики для міжнародних відносин періоду Холодної війни. Для досягнення мети ми ставимо такі дослідницькі завдання: визначити політичні, ідеологічні та економічні мотиви військової активності Куби в Африці; оцінити масштаби військової присутності Куби, розглянувши основні операції в Анголі, Ефіопії та Конго, а також структуру, чисельність і тактику контингентів; проаналізувати взаємодію Куби з ключовими геополітичними акторами, зокрема, роль СРСР у підтримці її дій та реакцію США, ПАР та інших міжнародних гравців; дослідити геополітичний вплив Ф. Кастро; оцінити міжнародні та історичні наслідки кубинських операцій у контексті Холодної війни, наслідки її кампаній для політичного ландшафту Африки.

Виклад основного матеріалу. Куба прагнула закріпити свій статус впливового гравця на міжнародній арені, демонструючи здатність діяти незалежно від США та СРСР. У 1970–80-х рр. військові інтервенції дозволяли їй позиціонувати себе як захисника національно-визвольних і антиколоніальних рухів, що відповідало ідеологічним засадам революції. Гавана підтримувала уряди та організації, які боролися за незалежність, розширюючи мережу союзників у межах Руху неприєднання. Для Ф. Кастро ця діяльність також мала внутрішньополітичне значення, оскільки демонструвала успіхи революції та зміцнювала його авторитет.

Військова активність в Африці трактувалася Кубою як частина глобальної боротьби проти капіталізму, імперіалізму та неокolonіалізму. Важливим завданням для неї було обмеження впливу США та їхніх союзників. Куба підтримувала Народний рух за визволення Анголи (МПЛА) (порт. Movimento Popular de Libertação de Angola (MPLA)) в Анголі, режим

Менгісту Хайле Маріама (Mengistu Haile Mariam) в Ефіопії, антиапартеїдні рухи в ПАР та Намібії. Ф. Кастро пояснював цю політику як «сплату історичного боргу», пов'язуючи її з минулим Куби в системі трансатлантичної работоргівлі та внеском афрокубинців у визвольну боротьбу [5, с. 45–48].

Реалізація таких масштабних інтервенцій була можливою завдяки підтримці СРСР та країн Варшавського договору, які забезпечували фінансовими ресурсами, озброєнням та нафтою. Водночас операції в Африці відкривали Кубі доступ до природних багатств континенту (в Анголі нафта (родовища в районі Кабінди), алмази (провінції Лунда-Норте і Лунда-Сул), залізна руда, марганець, золото; у Демократичній Республіці Конго (Заїр/Конго-Браззавіль у різні періоди) мідь, кобальт, уран (особливо з району Шаби/Катанги); у Ефіопії кава, золото, платина, калійні солі; у Мозамбіку лісові ресурси (тропічна деревина), вугілля, алюміній, газ, бавовна), що частково компенсувало економічні витрати і давало можливість диверсифікувати зовнішні зв'язки в умовах американської блокади.

Масштаби кубинської присутності в Африці були безпрецедентними для держави з обмеженими ресурсами. Протягом 1970–80-х рр. Куба здійснила декілька операцій у різних країнах континенту. Найбільша кампанія – «Операція Карлота» в Анголі (1975–1991), у ході якої понад 50 тис. кубинських військових підтримували уряд проти Національного союзу за повну незалежність Анголи (УНІТА) (порт. União Nacional para a Independência Total de Angola (UNITA)) та Національного фронту за визволення Анголи (ФНЛА) (порт. Frente Nacional de Libertação de Angola (FNLA)), що отримували підтримку США та військ ПАР. Кубинці організували оборону стратегічних об'єктів і брали участь у бойових діях [10; 11]. Кульмінацією стала битва під Квіто-Кванавале (1987–1988) – найбільше зіткнення, в якому кубинські та ангольські сили відбили наступ південноафриканських військ і переломили хід війни [12]. Ця перемога сприяла посиленню позицій МПЛА, відступу військ ПАР, здобуттю незалежності Намібії (1990) та, зрештою, пришвидшила падіння режиму апартеїду.

В Ефіопії під час Огаденської війни (1977–1978) Куба розгорнула контингент близько 16–17 тис. військових, які разом із советськими радниками допомогли режиму Менгісту Хайле Маріама (Mengistu Haile Mariam) відбити наступ Сомалі. Це забезпечило збереження контролю Ефіопії над Огаденом, проте водночас зіпсувало кубинсько-сомалійські відносини, після чого Сомалі зблизилося зі США [9].

Менші за масштабами місії діяли в Конго-Браззавілі, Гвінеї-Бісау та Мозамбіку, де кубинські військові (від кількох сотень до кількох тисяч осіб) займалися підготовкою армій, розвідкою та підтримкою революційних рухів. Важливою, хоча й малорезультативною, була також спроба підтримки повстання Лорана-Дезіре Кабілі (фр. Laurent-Désiré Kabila) та участь Ернесто Че Гевари у подіях у Демократичній Республіці Конго (1965, 1970-ті рр.) [9]. Окрім бойових дій, кубинці займалися підготовкою місцевих військових кадрів, розвідкою та будівництвом інфраструктури, що підкреслювало системний характер їхньої участі.

Кубинці не будували об'єкти великої промислової чи інфраструктури (на відміну від СРСР чи Китаю) в країнах Африки. Переважно обмежувалися польовими госпіталами, військовими базами, укріпленнями, школами, медичними пунктами, іноді невеликими житловими селищами для персоналу. Так, наприклад, в Анголі кубинці збудували військові бази та укріплення, облаштували аеродроми, польові шпиталі, склади боєприпасів, комунікаційні центри. В Ефіопії розгортали, в основному, польові шпиталі, санітарну інфраструктуру та військові навчальні (інструкторські) табори для армії. У Гвінея-Бісау та Кабо-Верде в рамках співпраці з Африканською партією незалежності Гвінеї та Кабо-Верде (ПАІГК) (порт. Partido Africano da Independência da Guiné e Cabo Verde, PAIGC) кубинці організували невеликі школи та медпункти у сільських районах. Після відходу кубинців частина цих об'єктів інтегрувалась у національні системи охорони здоров'я й освіти. Тобто кубинська «будівельна спадщина» в Африці була радше медико-освітньою та військово-логістичною, ніж економічною чи промисловою.

Аналізуючи взаємодію Куби з іншими геополітичними акторами в Африці у 1970–80-х рр. безперечно слід відзначити союз із СРСР. Куба діяла в Африці як його стратегічний партнер. Москва забезпечувала фінансування, логістику та озброєння, тоді як Гавана

виконувала роль ударної сили на місцях. Проте Ф. Кастро часто ухвалював рішення автономно, що іноді викликало напруженість із Кремлем, особливо щодо рівня залученості в конфлікти.

Африканська політика Куби становила серйозний виклик для США, які справедливо розглядали її дії як розширення впливу комуністичного блоку. Тож дії Куби викликали жорстку реакцію США. Вашингтон підтримував УНІТА в Анголі, співпрацював із ПАР, фінансував і озброював повстанців. У війні між Ефіопією та Сомалі США виступили на боці Сіада Барре (Siad Barre). Паралельно Вашингтон вдавався до дипломатичного тиску, прагнучи ізолювати Гавану та запроваджуючи санкції проти держав, що співпрацювали з нею. Проте завдяки підтримці СРСР і африканських союзників Куба змогла тривалий час зберігати свою військову присутність на континенті.

Особливе значення у цей час мав і китайський фактор. Попри, здавалося б, спільну комуністичну ідеологію, відносини між КНР та Кубою в Африці були радше конкурентними. Пекін намагався поширити власний вплив серед революційних рухів, зокрема підтримував УНІТА в Анголі, що ставило його у протистояння з кубинцями. Після советсько-китайського розколу КНР сприймала Кубу як сателіта Москви, тому між сторонами зберігалось напруження. Водночас Китай активно розвивав дипломатичні, економічні та військові контакти з африканськими державами, які прагнули балансувати між США та СРСР, тоді як Куба здебільшого діяла у межах советської стратегії. Втім, прямих бойових зіткнень між китайськими й кубинськими силами не було.

Головним військовим опонентом Куби на континенті у досліджуваний період була Південно-Африканська Республіка (ПАР). У протистоянні з її армією кубинські сили в Анголі зіграли вирішальну роль, що призвело до поразки ПАР і зміни балансу сил у регіоні. Кубинці завдали поразки південноафриканським силам і ця перемога сприяла відступу військ ПАР, пришвидшила крах апартеїду та забезпечила здобуття незалежності Намібією у 1990 р. [12].

На міжнародному рівні Куба активно використовувала ООН як платформу для просування антиколоніальних ідей, що легітимізувало її військову присутність в Африці. Організація африканської єдності (ОАЄ) також загалом не засуджувала дії Куби, оскільки вони були спрямовані на підтримку визвольних рухів. Крім того, африканська політика зміцнила позиції Гавани у Русі неприєднання [13]. Активна підтримка визвольних рухів (в Анголі, Мозамбіку, Гвінеї-Бісау), виступ проти режиму апартеїду у Південній Африці та расистських режимів у Родезії (тепер Зімбабве) та Намібії зробили Кубу «солідарним братом» у боротьбі проти колоніалізму та апартеїду. У 1979 р. головування Куби на саміті Руху неприєднання підтвердило її міжнародний авторитет [14].

Ф. Кастро особисто визначав зовнішньополітичний курс Куби. Його ініціатива військового втручання в Африці підняла статус держави на світовій арені, зробивши її символом боротьби з імперіалізмом. Попри обмежені ресурси, Кастро прагнув створити глобальну коаліцію антиколоніальних сил і зміцнити зв'язки з країнами Глобального Півдня [15]. Загалом, він бачив себе продовжувачем антиколоніальної й антиімперіалістичної боротьби, яку Куба мала поширювати за межі Латинської Америки. Його риторика спиралася на ідеї «пролетарського інтернаціоналізму» – допомоги народам, що борються за незалежність. У цьому сенсі Африка стала «лабораторією» для реалізації його ідеологічних переконань. У багатьох випадках саме Ф. Кастро ухвалював ключові рішення про направлення кубинських військ і спеціалістів в Африку. Наприклад, Операція «Карлота» (1975, Ангола), коли він без погодження з Москвою відправив десятки тисяч солдатів, щоб підтримати МПЛА проти південноафриканських та заокеанських інтервенціоністів. Це показує, що він діяв самостійно, прагнучи довести, що Куба – не «молодший брат» СРСР, а суб'єкт глобальної політики.

Особистий авторитет Ф. Кастро серед лідерів Африки був значним. Він умів переконувати, будувати міцні відносини (з Агоштіньо Нету (порт. António Agostinho Neto) в Анголі, Самора Машелем (порт. Samora Machel) у Мозамбіку, Амілкар ом Кабралом (порт. Amilcar Cabral) та Луїш Кабралом (порт. Luís Cabral) в Гвінеї-Бісау, Томасом Санкара (фр. Thomas Sankara) в Буркіна-Фасо). Його поїздки до Африки у 1960–70-х рр.

супроводжувалися символічними жестами, що закріплювали образ Куби як союзника. Це створювало мережу політичних симпатій, яка згодом конвертувалася у дипломатичні голоси в Рухові неприєднання [15]. Завдяки рішучим діям, Куба перетворилася з невеликої острівної країни на одного з ключових гравців «третього світу». Для Кастро це було питання не лише ідеології, а й підвищення міжнародного статусу Куби, яка кинула виклик США. Африканські інтервенції стали «вітриною» його зовнішньополітичного курсу.

Також можна говорити про певну амбівалентність ролі Ф. Кастро. З одного боку, він дійсно допомагав африканським народам, чим здобув величезний авторитет. З іншого – участь Куби у війнах обійшлася дорого (економічні витрати, людські жертви), а залежність від СРСР у фінансово-військовому плані лише посилювалася. Це було парадоксом – Куба прагнула незалежності у зовнішній політиці, але фактично залишалася економічно прив'язаною до СРСР.

Втручання Куби в африканські справи мало суперечливі наслідки. З одного боку, воно прискорило крах апартеїду, сприяло незалежності Намібії та підтримало деколонізаційні процеси. З іншого – посилило позиції марксистських урядів, затягувало громадянські війни, сприяло радикалізації визвольних рухів і утвердженню авторитарних режимів на континенті. Так, критично важлива кубинська військова підтримка урядові МПЛА в Анголі (1975–1991) дозволила режиму зберегти владу й утримати марксистський курс розвитку країни. Також це сприяло затягуванню громадянської війни (1975–2002), яка призвела до масових жертв і серйозних руйнувань в економіці. В Ефіопії (1977–1978) кубинські війська допомогли режиму Менгісту Хайле Маріама перемогти в Огаденській війні проти Сомалі та тимчасово закріпити прокомуністичну владу. Проте в довгостроковій перспективі підтримка Куби не змогла запобігти політичному краху цього режиму, який занепадав у 1991 р., спричинивши масштабну гуманітарну кризу.

Як ми вже зазначали, Куба об'єктивно сприяла прискоренню деколонізації та краху апартеїду. Її перемога в битві під Квіто-Кванавале (1987–1988) змусила ПАР вивести війська з Анголи, що відкрило шлях до незалежності Намібії (1990). Підтримка антиапартеїдних сил посилила тиск на Південну Африку, сприяючи політичним змінам і приходу до влади Нельсона Мандели (1994) [12].

Для самої Куби війни стали величезним тягарем. Економіка зазнала серйозних витрат, загинули тисячі військових, що викликало критику всередині країни та створило соціальні проблеми через повернення ветеранів, які не завжди могли адаптуватися до мирного життя. Тому після розпаду СРСР країна була змушена згорнути присутність на чорному континенті. Втім вона зуміла зберегти там помітний політичний і моральний авторитет, на відміну від Заходу, який намагався посилити її міжнародну ізоляцію. В контексті Холодної війни Куба об'єктивно сприяла посиленню советського блоку в Африці, діючи, насамперед, як військовий інструмент СРСР. Москва отримувала важелі впливу в регіоні без прямої участі советських військ, що дозволяло Кремлю уникати частини ризиків прямої конфронтації зі США.

Фактично Африка стала ареною, де ідеологічне протистояння «капіталізм – соціалізм» набуло збройних форм. Кубинська інтервенція в Анголі (1975) чи Ефіопії (1977–1978) розширила географію «проксі-воєн». Вона сприяла підризу позицій США та Заходу на континенті. У деяких випадках (Ангола, Ефіопія, Мозамбік) кубинська підтримка дозволила марксистським або соціалістичним силам зміцнитися, що стало ударом по стратегії США, ПАР та їхніх союзників. Парадоксально, але завдяки цьому Куба здобула дипломатичний зиск. Хоча Гавана опинилася у міжнародній ізоляції від Заходу, вона здобула авторитет у Рухові неприєднання та серед країн Африки, що посилювало її дипломатичні позиції у міжнародних організаціях.

Величезні фінансові й людські витрати (сотні тисяч військових і радників, утримання експедиційних корпусів) виснажували Кубу та робили її дедалі залежнішою від СРСР. Прямі економічні вигоди Куби були відносно скромними, вона отримала валютні надходження від контрактів у Африці, пільговий доступ до деяких ресурсних секторів, символічні дивіденди у вигляді нових ринків і партнерів. Радше, ми можемо говорити про зовнішньополітичний капітал як економічний ресурс. Завдяки ролі «захисника

визвольних рухів», Куба здобула міцні зв'язки з новими незалежними урядами Африки. Це дозволило розширити торгівлю поза західними санкціями. Деякі африканські країни підтримували Кубу на міжнародних форумах, що опосередковано допомагало Гавані утримувати советські субсидії та розширювати програми обміну.

Після згортання військових операцій Куба переключилася на співпрацю в інших сферах – відправку лікарів, учителів, спеціалістів. Це допомогло зберегти політичні контакти та симпатії народів Африки. На відміну від європейських держав, які мали колоніальне минуле й часто асоціювалися з експлуатацією, Куба була символом солідарності й антиімперіалізму. Це дозволяло Гавані підтримувати авторитет, попри спроби західних країн ізолювати її на міжнародній арені. У такий спосіб Куба перетворила колишню військову присутність на дипломатичний та культурний капітал, зберігши вплив в Африці навіть за умов тиску Заходу.

Висновки. Кубинська військова активність в Африці доби Холодної війни стала унікальним прикладом впливу малої держави на глобальні процеси. Завдяки стратегії Ф. Кастро та підтримці СРСР, Куба відіграла істотну роль у боротьбі з колоніалізмом і апартеїдом, здобувши авторитет серед країн Глобального Півдня. Водночас африканські інтервенції сприяли тимчасовому збереженню марксистських режимів, спричинили значні економічні та людські втрати, а також затягування конфліктів. Незважаючи на суперечливість результатів, Куба зуміла утвердитися як самостійний міжнародний актор, що суттєво вплинув на політичний ландшафт Африки.

Список літератури

1. Gleijeses P. *Conflicting Missions: Havana, Washington and Africa, 1959–1976*. Chapel Hill: University of North Carolina Press. 2002. 576 p.
2. Gleijeses P. *Visions of Freedom: Havana, Washington, Pretoria, and the Struggle for Southern Africa, 1976–1991*. Chapel Hill: University of North Carolina Press. 2013. 672 p.
3. *Visions of Freedom: New Documents from the Closed Cuban Archives*. URL: <https://www.wilsoncenter.org/publication/visions-freedom-new-documents-the-closed-cuban-archives>.
4. Fidel soldado de las ideas. URL: <http://www.fidelcastro.cu/es/biblioteca/todas/coleccion/todas/indice/w>.
5. Klepak H. *Cuba's Military 1990–2005: Revolutionary Soldiers During Counter*. Revolutionary Times. New York: Palgrave MacMillan, 2005. 340 p.
6. Eckstein S. E. *Back From the Future. Cuba Under Castro*. New York: Routledge, 2004. 352 p.
7. Hatzky C. *Kubaner in Angola, Süd-Süd-Kooperation und Bildungstransfer 1976–1991*. München: De Gruyter Oldenbourg, 2012. 376 s.
8. Choy A. R. *Our history is still being written: the story of three Chinese Cuban generals in the Cuban Revolution*. New York: Pathfinder, 2017. 221 p.
9. *Cuba and Africa, 1959–1994: Writing an alternative Atlantic history* / eds. G. Bonacci, A. Delmas, K. Argyriadis. Johannesburg: Wits University Press, 2020. 344 p.
10. *Discurso desde el Balcon del Palacio de Gobierno en Luanda, a su llegada a Angola, 23 de marzo de 1977*. URL: <http://www.fidelcastro.cu/ar/node/3391>.
11. *Operación Carlota, «la más justa, prolongada, masiva y exitosa campaña militar internacionalista de nuestro país»*. URL: <http://www.fidelcastro.cu/en/node/91740>.
12. *Acto Central por el XXXVIII aniversario del Asalto al Cuartel Moncada, efectuado en la Plaza Victoria de Giron, en la provincia de Matanzas, el 26 de Julio de 1991*. URL: <http://www.fidelcastro.cu/es/discursos/acto-central-por-el-xxxviii-aniversario-del-asalto-al-cuartel-moncada-efectuado-en-la>.
13. *Discurso pronunciado por Fidel Castro Ruz, presidente de la república de Cuba, en la IV Conferencia de Países No Alineados, en Argel, Republica Argelina Democratica y Popular, el 7 de septiembre de 1973, «Año del XX aniversario»*. URL: <http://www.cuba.cu/gobierno/discursos/1973/esp/f070973e.html>.
14. *VI Conferencia de Países No Alineados. Discursos de Tito y Fidel Castro. Declaración final. Nueva Sociedad 45 / Noviembre – Diciembre 1979*. URL: <https://nuso.org/articulo/vi-conferencia-de-paises-no-alineados-discursos-de-tito-y-fidel-castro-declaracion-final>.
15. *Discurso pronunciado por Fidel Castro Ruz en el acto central por el XV aniversario de la victoria de Giron y la proclamacion socialista de nuestra revolucion, celebrado en el teatro «Carlos Marx», el 19 de abril de 1976*. URL: <http://www.fidelcastro.cu/es/discurso/1976-04-19>.

References

1. Gleijeses, P. (2002). *Conflicting missions: Havana, Washington and Africa, 1959–1976*. Chapel Hill.
2. Gleijeses, P. (2013). *Visions of freedom: Havana, Washington, Pretoria, and the struggle for Southern Africa, 1976–1991*. Chapel Hill.
3. *Visions of freedom: New documents from the closed Cuban archives*. Wilson Center. (n. d.). Retrieved from: <https://www.wilsoncenter.org/publication/visions-freedom-new-documents-the-closed-cuban-archives>.
4. *Fidel soldado de las ideas*. (n. d.). Retrieved from: <http://www.fidelcastro.cu/es/biblioteca/todas-coleccion/todas/indice/w> [in Spanish].
5. Klepak, H. (2005). *Cuba's military 1990–2005: Revolutionary soldiers during counter-revolutionary times*. New York: Palgrave Macmillan.
6. Eckstein, S. (2004). *Back from the future: Cuba under Castro*. New York: Routledge.
7. Hatzky, C. (2012). *Cubans in Angola: South–South cooperation and educational transfer, 1976–1991*. Munich [in German].
8. Choy, A. R. (2017). *Our history is still being written: The story of three Chinese Cuban generals in the Cuban Revolution*. New York [in Spanish].
9. Bonacci, G., Delmas, A., Argyriadis, k. (Eds.). (2020). *Cuba and Africa, 1959–1994: Writing an alternative Atlantic history*. Wits University Press.
10. Castro Ruz, F. (1977, March 23). *Speech from the balcony of the Government Palace in Luanda, upon his arrival in Angola*. Retrieved from: <http://www.fidelcastro.cu/ar/node/3391> [in Spanish].
11. *Operation Carlota, “the most just, prolonged, massive and successful internationalist military campaign of our country”*. (n. d.). Retrieved from: <http://www.fidelcastro.cu/en/node/91740> [in Spanish].
12. *Central event for the 38th anniversary of the assault on the Moncada Barracks, held at the Plaza Victoria de Giron, in Matanzas province*. (n. d.). Retrieved from: <http://www.fidelcastro.cu/es/discursos/acto-central-por-el-xxxviii-aniversario-del-asalto-al-cuartel-moncada-efectuado-en-la> [in Spanish].
13. Castro Ruz, F. (1973, September 7). *Speech delivered at the 4th Conference of Non-Aligned Countries, in Algiers, People's Democratic Republic of Algeria*. Retrieved from: <http://www.cuba.cu/gobierno/discursos/1973/esp/f070973e.html> [in Spanish].
14. *VI Conference of Non-Aligned Countries. (1979, November–December). Speeches by Tito and Fidel Castro. Final declaration*. Nueva Sociedad, 45. Retrieved from: <https://nuso.org/articulo/vi-conferencia-de-paises-no-alineados-discursos-de-tito-y-fidel-castro-declaracion-final/> [in Spanish].
15. Castro Ruz, F. (1976, April 19). *Speech delivered at the central event for the 15th anniversary of the victory of Giron and the socialist proclamation of our revolution, held at the “Carlos Marx” theater*. Retrieved from: <http://www.fidelcastro.cu/es/discurso/1976-04-19> [in Spanish].

Надійшла до редакції / Received: 4.09.2025

Схвалено до друку / Accepted: 25.09.2025

